

УДК 31.008
© 2008

*Опря А.Т., доктор економічних наук,
Полтавська державна аграрна академія*

НАУКОВІ ТА ОСВІТНЬО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СТАТИСТИКИ

Управління складними (а підчас і суперечливими) економічними взаємовідносинами, зумовленими формуванням ринкової економіки, потребує постійного удосконалення методів наукового пізнання, орієнтує на необхідність розробки нової методології та наукових методик економічних досліджень із метою створення чутливого економічного механізму регулювання соціально-економічними процесами. Удосконалення традиційних і виникнення нових методів пізнання сприятимуть поглибленому кількісному вивченню змін соціально-економічних відносин у нових умовах господарювання, забезпечать зменшення ризику в реалізації управлінських рішень, створять надійну методологічну базу, яка відповідатиме вимогам сучасного менеджменту в аграрно-економічній сфері діяльності.

Підвищення наукової обґрунтованості прийнятих управлінських рішень можна досягнути за умов широкого впровадження в практику економічних розрахунків математико-статистичних методів на базі ЕОМ, а також повної комп'ютеризації здійснюваних управлінських операцій.

Особливість функцій статистики потребує розгляду власне самих методів із метою встановлення специфіки їх використання при вирішенні тих чи інших задач. Розглядаючи під таким кутом зору проблему, необхідно виходити з теоретичних концепцій, що статистичні методи застосовуються там, де є статистичний предмет. Останній має свої особливості, що зумовлюють специфіку функцій власне методів. Теоретичні передумови їх застосування в дослідженні економічних явищ (як і у справі наукового обґрунтування управлінських рішень) створені, але прикладні аспекти потребують подальших наукових розробок у напрямку прискорення процесу математизації практичних розрахунків і їх повної комп'ютеризації. З огляду на те, що стан і методологічні напрямки статистичних досліджень не завжди відповідають сучасним вимогам до наукових досліджень і мають чимало недоліків у ході практичної реалізації їх у сфері

Висвітлюється необхідність розробки нової методології та наукових методик економічних досліджень із метою створення чутливого економічного механізму регулювання соціально-економічними процесами.

управління та аналітичних розрахунках, розглянемо блок проблемних питань у форматі причин, недоліків і шляхів їх вирішення.

– Недосконалість методик організації і здійснення аналітичної роботи в аграрному секторі на всіх ієрархічних рівнях системи управління.

– Недостатній рівень забезпечення відповідною статистичною інформацією ланок управління з метою прийняття правильних рішень.

Неприспосованість окремих видів статистичної інформації до вимог різних ступенів управління, зумовлена невизначеністю компетенцій окремих установ.

– Проблема точного визначення особливостей територіальної структури підприємства, а також генезису і динаміки його перетворень не завжди враховуються як відправний момент методології математико-статистичного аналізу і статистичного прогнозування.

– Недооцінка специфіки та особливостей використання статистичних методів при прийнятті управлінських рішень.

– Недостатня усвідомленість окремими науковцями і практиками, що регулюючі функції управління виробництвом слід розглядати як комплекс економічних, математичних і статистичних проблем.

– Хибне уявлення про предмет математичної статистики, а в зв'язку з цим неправильне визначення її змісту як „науки про випадкові явища”, слід вважати суттєвою причиною недосконалих, а інколи й зовсім невдалих розробок і рекомендацій щодо практичного використання її прийомів і методів у регулюванні економіки.

– Питання про зміст статистичної науки (а звідси – й про її предмет) вважається одним із складних і важливих упродовж всієї історії розвитку статистики, будучи об'єктом поживавлених дискусій. При цьому не завжди враховуються тенденції і закономірності у розвитку науки взагалі та їх вплив на розвиток статистичної науки, зокрема.

– Широке впровадження математико-статистичних методів в економічний аналіз, ав-

томатизація процесів збору, зберігання і систематизації, передачі й обробки інформації зумовлюють нові підходи щодо визначення предмета, змісту і структури статистичної теорії.

– Помилковість тверджень, ніби статистика (як суспільна наука) використовує математичну статистику поряд з іншими частинами математики, переконливо доводиться, якщо розглядати математичну статистику як інтеграцію – синтез математики і статистики, яка може відноситися як до статистики, так і до математики.

– Недостатня концентрація зусиль науковців у напрямку впровадження математико-статистичних методів у практику економічних розрахунків і розширення нових соціально-економічних й технологічних явищ на етапі переходу до ринкових відносин.

– Наявність неефективних, ілюзійно відтворюючих дійсних зв'язки сучасної економіки рекомендацій зумовлює чисто механічне розповсюдження методів математичної статистики. Відсутність глибоких знань ринкової економіки та невідповідність характеру й якості інформації поставленим завданням управління нею гальмує активізацію економічного аналізу у справі підвищення ефективності агробізнесу.

– Захоплення технічною стороною математико-статистичних методів і ігнорування специфікою економічних процесів, особливою діалектикою їх розвитку наносить значну шкоду математизації економічної науки. Аби зупинити наступ математичного формалізму, слід значно підвищити вимоги до методів обробки інформації та оцінки вірогідності результатів розрахунків. У дослідницькій і практичній роботі економістів-аграрників не надається належної уваги економічному обґрунтуванню завдань та інтерпретації результатів через призму наукової методології статистико-економічного аналізу.

– Ігнорування постулату, що пізнання закономірностей і тенденцій розвитку соціально-економічних процесів потребує проникнення в їх природу на основі адекватного математичного апарату. Саме останній накладає свою специфіку на гіпотези та уявлення економічних моделей. Від цього залежить ступінь розкриття сутності явища, що вивчається.

– Аграрне виробництво характеризується значним комплексом взаємопов'язаних факторів. У цьому зв'язку залишається завжди відкритою проблема взаємодії факторів. При кореляційно-регресійному моделюванні економічних явищ вирішити таку проблему можна через поелементний багатофакторний аналіз та порівняння таких

комплексів на різних рівнях при заданій структурі.

– Широко використовуваний для прогнозування економічних показників метод екстраполяції тренду має певні методичні особливості, які обмежують можливості дослідника у забезпеченні точності прогнозів. Ігнорування ними значно знижує вірогідність результатів розрахунків. Поверхнево, часом досить невдало, вивчаються ряди динаміки.

– Захоплення багатофакторним моделюванням економічних взаємозв'язків не виправдано знизило інтерес дослідників до простих моделей. Недооцінку парних регресійних зв'язків слід вважати методичним недоліком. За своєю структурою вони досить близькі до традиційних методів аналізу статистичних взаємозв'язків, і виступаючи містком для переходу від традиційних методів до більш складного математико-статистичного моделювання.

– Методологія статистичного аналізу не відображає комплексного застосування традиційних статистичних і сучасних математико-статистичних методів дослідження.

– Відсутність у системі науково-дослідних установ організаційних структур, які б займалися систематизацією та координацією досліджень із питань застосування математичної статистики, розробки методик статистичного аналізу та практичних результатів із найважливіших математико-статистичних моделей у сфері менеджменту.

– Не створено бібліотек і пакетів прикладних програм, які б реалізували практичну сторону використання математико-статистичних методів у економіці відповідно до сучасних вимог.

У дослідженні проблем статистичної методології в системі аграрного менеджменту спостерігається два напрямки, наукові ідеї і завдання яких взаємопов'язані в частині аналітичних функцій методів статистики. Для першого напрямку характерна сконцентрованість зусиль дослідників на вивченні теоретичних та методологічних питань виміру економічної ефективності виробництва.

Об'єктивними передумовами формування другого напрямку слід вважати потреби у вивченні та оцінці закономірностей розвитку економіки та прогнозування виробництва на підставі визначення ролі окремих факторів і їх взаємодії стосовно підвищення його ефективності. Для даного напрямку досліджень притаманний загально-теоретичний і прикладний підхід при розробці питань застосування математичних методів у

вирішенні складних господарських завдань.

Проте формування ринкової економіки, яка зумовлює суттєві зміни виробничих відносин, потребує подальшого розвитку теоретичних і методологічних аспектів статистико-економічних досліджень та розробки конкретно-прикладних методик поглибленого статистичного аналізу аграрно-економічних явищ за нових умов господарювання. До того ж потреба в цьому зумовлюється (і стимулюється) перебудовою системи обробки інформації у напрямку її повної автоматизації.

З огляду на сказане вище потребують дослідження освітні аспекти статистики – як науки.

Зупинимось на найбільш вагомим із нашого погляду.

Відсутність у випускників-економістів глибоких знань із питань прийомів і способів пізнання та комплексного використання методів дослідження, які викладаються в навчальних курсах статистики (особливо питання математичної статистики), слід вважати суттєвим недоліком навчального процесу, поскільки в системі економічної освіти важливу роль відіграють статистичні дисципліни. Лише їх знання можуть сприяти поглибленому розкриттю та поясненню складних економічних процесів і явищ.

Вузівськими програмами не передбачено вивчення таких досить ефективних методів багатомірного статистичного аналізу як факторний аналіз, метод головних компонент, кластерний аналіз та ін. Осброєння майбутніх фахівців у галузі економіки цими методами дозволяє розкрити її глибинні процеси та перейти до більш досконалих моделей управління нею.

Зрозуміло, що трансформація економіки орієнтує на нові завдання, які потребують перебудови економічного мислення у напрямку поглиблення знань статистичної методології. Тому навчальний процес повинен забезпечити можливість одержання студентами знань методології та методики поглибленого економічного аналізу з комплексним використанням традиційних статистичних і сучасних математико-статистичних методів. Отже, настав час перегляду типових навчальних планів з економічних спеціальностей. Останні повинні передбачити викладання не одного курсу зі синтетичною назвою „статистика”, а окремих самостійних навчальних курсів статистики: математичної статистики, теорії статистики, прикладної статистики. З пізнавальної точки зору курс математичної статистики, безперечно, повинен викладатися на кафедрах статистики в органічній єдності з іншими статистичними

дисциплінами, адже це дасть можливість абстрактні математичні формули конкретизувати в економіко аналітичних розрахунках. Навчальні програми зазначених дисциплін повинні бути спрямовані на посилення аналітичних і управлінських функцій статистики.

Вважаємо серйозним організаційним недоліком навчального процесу об'єднання зазначених навчальних дисциплін в одну. Таку інтеграцію-синтез навчальних курсів і окремих галузей статистичних наук, кожна з яких має свій предмет, дослідження слід визнати штучною і невиправданою. У справі удосконалення навчального процесу – це крок назад.

Економічна реформа ставить вимоги і до якості викладання статистики. Оскільки рівень навчальної літератури та рівень викладання зумовлюються ступенем наукової розробки проблем навчальної дисципліни, підручники повинні містити останні досягнення в даній науці і бути адекватними прогресивним формам навчання. Вищій школі потрібні високоякісні підручники з статистичних дисциплін, які б озброювали студентів глибокими знаннями сучасної статистики як необхідного елемента й однієї з найважливіших функцій управління. Сучасний підручник із статистичних дисциплін може бути працею колективу лише досвідчених викладачів, очолюваного науковцем зі значним досвідом науково-педагогічної роботи. Підручник і лекційний курс повинні бути насичені новими науковими проблемами та результатами власних досліджень авторів; без цього не може бути досягнутий високий науково-методологічний рівень навчального посібника чи підручника. Науково-статистична думка автора повинна лейтмотивом проходити через розділи книги і давати студентам поглиблені знання з сучасної статистики через призму науково-методологічних напрямків її розуміння.

Підручник, створений відповідно до сучасних наукових ідей та досягнень наукових шкіл, має вводити студентів у коло перспективних вирішуваних і ще не вирішених проблем у статистиці. Активність засвоєння матеріалу повинна забезпечуватися програмованою (безмашинною) формою навчання. Окремі ж розділи підручника мають висвітлювати: сутність спірних моментів щодо розглядуваних питань; доводи на користь різних уявлень; методичні підходи до вирішення; перспективи розвитку навчальної дисципліни після вирішення проблеми.

У публікаціях ми неодноразово піднімали питання про форму і зміст підручників для різних

спеціальностей і форм навчання. По-перше, призначення підручника визначається межами навчального плану і відповідністю певній типовій програмі та нормативам освітньо-професійних програм (ОПП). Різноманітність підручників зі статистики повинна характеризуватися не прикладами, а колом охоплених питань та їх глибокого висвітлення. При єдиному рівні вимог до знань студентів стаціонарної і заочної форм навчання підручники мають бути різними. Так, самостійність в опануванні навчального матеріалу студентами-заочниками потребує значної деталізації викладених у підручнику питань.

Це стосується, безсумнівно, й підручників та посібників для освітньо-кваліфікаційного рівня „магістр”. Літературні джерела і лекції зі статистичних дисциплін (як і з інших) тут повинні висвітлювати питання навчального курсу через призму понять: теорія, методологія, система, вид, тип, принцип, форма, зміст. Принципу „підставимо у формулу” тут не місце. Навчання на магістерському рівні повинно базуватися на: 1) усвідомленні проблемності питання; 2) формуванні конкретної проблеми; 3) аналітичному розв'язанні проблеми; 4) умінні вирішити проблему шляхом висунення, обґрунтування і перевірки статистичної гіпотези; 5) перевірки вірогідності одержаних результатів, а отже і об'єктивності висновків.

Лекції і навчально-методична література для магістерського курсу повинні нести в собі наукове творче мислення автора (лектора), його відношення до того, що подається для вивчення, – відстоює він це чи спростовує. Отже, якість поданого матеріалу повністю залежить від рівня наукової роботи автора (викладача), його уміння

критично підходити до стандартних уявлень, якими насичена навчальна література і з полону яких іноді заважає вирватися консерватизм думки.

Важливою умовою викладання навчального курсу для магістрів є творчий підхід. Лекція повинна мати проблемний характер, бути якісно новою за формою і змістом і відповідати сучасним науковим ідеям. Наукова проблема повинна бути покладена в основу змісту такої лекції. Проблемні питання можуть бути реалізованими на лекції за наступними схемами: а) лектор ставить, формулює і вирішує проблему; б) лектор ставить, частково формулює й вирішує проблему; в) лектор створює проблемну ситуацію; г) лектор видає, організовує і контролює задачу.

Сказане вище не означає, що всі лекції для слухачів магістерського рівня повинні бути проблемними: в окремих випадках варто обмежитися проблемною постановкою питання. В такому разі слід зацікавити аудиторію його сутністю й проблемністю вирішення. На лекціях також можна практикувати лише формулювання проблеми, надаючи можливість аудиторії вирішувати її самостійно з наступним контролем результативності на практичних (семінарських) заняттях. Зрозуміло, запитання повинні мати підвищений рівень складності. Можливий варіант й інформативного викладу лекційного матеріалу. В такому разі магістранти вирішують проблемні питання також на практичних заняттях.

Реалізація принципу проблемного навчання в організації навчального процесу – це доповнення і випередження підручника, що, поза всякими сумнівами, означає крок до прогресу у вищій освіті.

УДК 638
© 2008

*Дорогань В.К., кандидат економічних наук,
Бублик Н.В., кандидат сільськогосподарських наук,
Європейський університет (Полтавська філія)*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

*Рецензент – кандидат економічних наук М.Г. Безпорожний,
Полтавський інститут економіки і права*

Ключові слова: банківська система, комерційні банки, фінансова стійкість, ринок фінансових послуг, конкурентоспроможність, стратегія, внутрішній і міжнародний ринки.

Постановка проблеми.

Діяльність банківської системи є одним із найважливіших чинників розвитку всіх сфер економіки України. Від забезпечення ефективного функціонування банківської системи на сучасному етапі значною мірою залежить подолання економічної кризи, що є загальнонаціональною проблемою. Загострення економічної ситуації виявило серйозні недоліки в роботі банківської системи України. Очевидна необхідність вивчення причин, що стримують її позитивний вплив на економіку, проведення аналізу та оцінки роботи банків, виявлення заходів із підвищення їх надійності, фінансової стійкості та конкурентоспроможності на внутрішньому і міжнародному ринках.

Аналіз основних досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питанню діяльності банківської системи України присвячено чимало наукових праць [2-3; 5]. Проте хрестоматійний виклад банківської справи, недооцінка міжнародних фінансових ризиків, недостатня інтеграція в міжнародні фінансові потоки, низький рівень капіталізації банків, відсутність першорядного інтересу банків щодо їх ролі в розвитку національної економіки призвели до того, що рівень капіталізації банків досить низький і є загрозливим для економічної безпеки держави [3-4; 7]. Регіональні банківські установи представлені в основному філіями банків, головні офіси яких знаходяться в м. Києві. Такі філії характеризуються наданням послуг, обмежених за обсягом і якістю.

Банки суттєво відрізняються за прибутковістю, але в цілому банківська система була рентабельна.

Наведено сучасний стан банківської сфери, розкрито основні проблемні аспекти, що стримують розвиток банківської системи України, проведено аналіз і оцінку роботи комерційних банків, виявлено недоліки. Запропоновано заходи із підвищення їх надійності, фінансової стійкості та конкурентоспроможності на внутрішньому і міжнародному ринках.

Проте рентабельність банків залишається на низькому рівні: чиста процентна маржа в 2007 році становила 4,93% [3-4].

Необхідність збільшення депозитних ресурсів стикається з такими перепонами як низький імідж

банківських установ, недовіра населення, недосконалий механізм грошових гарантій заощаджень.

Мета досліджень та методика їх проведення: на основі економічного аналізу існуючої банківської системи в Україні показати головні проблемні аспекти, виробити заходи щодо підвищення рівня надійності, фінансової стійкості та конкурентоспроможності банків на внутрішньому і міжнародному ринках.

Результати досліджень.

Основою зміцнення банківської системи України, підвищення її надійності та стійкості до криз є достатній рівень капіталізації. Як відомо, сумарний балансовий капітал усіх банків нашої країни (станом на січень 2007 р. – 3,52 млрд. дол. США) приблизно дорівнює розміру капіталу одного з провідних зарубіжних банків. Загалом же обсяг капіталізації всіх українських банків становить близько 5,4% до ВВП (порогове значення цього показника – 20%), що створює реальну загрозу фінансовій безпеці держави.

Проблемними, на думку вітчизняних фінансових експертів, є не лише кількісні показники, що характеризують рівень капіталізації, а й її якість. Річ у тім, що капіталізація багатьох вітчизняних банків складається з коштів переоцінки основних засобів, несплачених відсотків, субординованого боргу. Зростання таких складових можна вважати штучним нарощуванням капіталу.

З огляду на те, що 55% української економіки перебуває у «тіні», занадто низька капіталізація вітчизняних банків, особливо у зв'язку зі вступом України до СОТ, може призвести до того,

що вони стануть неконкурентоспроможними порівняно з іноземними (нині у банківській системі України використовується близько 13% іноземного капіталу).

Розв'язання цієї проблеми можливе не лише за рахунок прибутків банків та додаткових внесків акціонерів, а й за умови довіри суспільства до вітчизняних банків як до надійних грошово-кредитних установ. Необхідно здійснювати нарошення капіталу відкрито і публічно, щоб населення знало організаційну форму банків, їх власників, зокрема й реальних. Окрім того, банки мають щомісячно оприлюднювати власні активи, широко використовувати фондовий ринок (понад 90 комерційних банків – це ВАТ) для визначення реальної вартості банківських акцій.

Для банків із недостатньою капіталізацією з боку НБУ повинні передбачатися такі заходи впливу: зобов'язання продажу акцій; заборона на виплату дивідендів; обмеження на рівень відсоткових ставок за зобов'язаннями; заборона на виплату надлишкових компенсацій менеджменту та на прийняття депозитів від банків-кореспондентів; введення обмежень на сплату відсотків за боргами та здійснення операцій, що істотно відрізняються від їх звичайної діяльності.

Щоправда, систематичне спрямування прибутку на поповнення капіталу (а отже, несплата дивідендів) знижує привабливість банківських акцій для потенційних інвесторів. За таких обставин стимулом для відповідного розподілу прибутку на користь капіталізації може бути запровадження певних пільгових умов для оподатку-

вання тієї його частини, яку спрямовують на збільшення банківського капіталу.

Станом на 01.10.2006 року в Україні було зареєстровано 183 банки (рис. 1).

Разом із тим, якщо поглянути на кількість банків та їх філій у розрізі регіонів (рис. 2), то побачимо, що фактично кожен регіон характеризується досить високою концентрацією банківських установ, які, найчастіше, представлені філіями банків; майже всі головні офіси банківських установ розташовані у м. Києві.

Така значна кількість банківських установ повинна була б, по суті, повністю забезпечувати потреби населення у банківських послугах. Однак, як відомо, якість банківських послуг лише до певної міри залежить від кількості банківських установ, представлених на ринку послуг для фізичних осіб.

Спектр та обсяги послуг, що надаються банками, залишаються досить обмеженими, тоді як сучасні умови господарювання вимагають нових форм та методів банківської підтримки. У промислово-розвинутих країнах Заходу накопичений чималий досвід інновацій, у тому числі й банків, частина якого представляє безперечний інтерес для банків, і може бути успішно використаний з урахуванням специфічних умов України.

Забезпечення прибуткової діяльності та підвищення рентабельності активів – важлива умова стабільного функціонування й розвитку банків України. Сумарний прибуток на 01.10.2006 р. становив 962,096 млн. грн. (за 2005 р. – 684,5 млн. грн.).

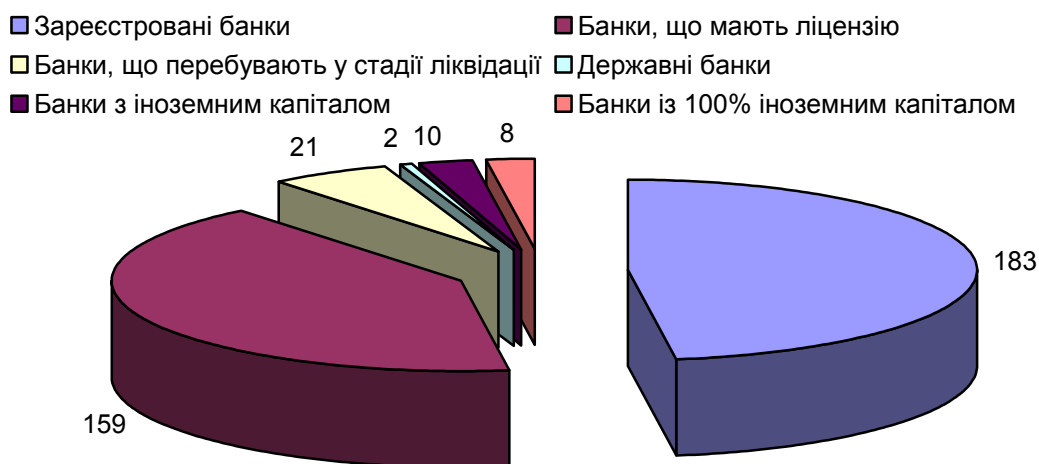

Рис. 1. Динаміка кількості банківських установ в Україні станом на 01.01.2007 рр.

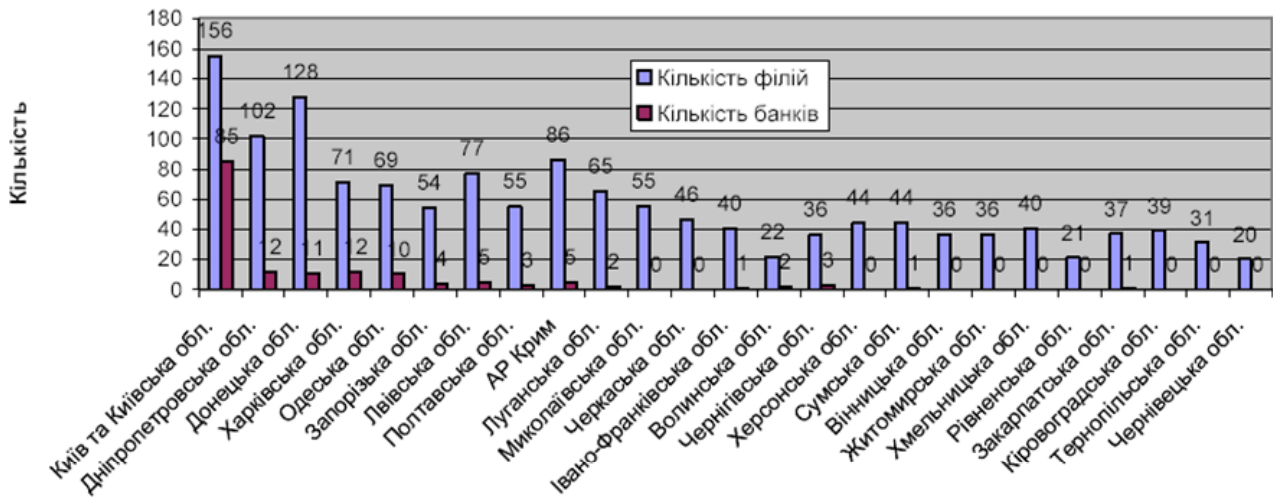

Рис. 2. Кількість банків та філій банків за регіонами (станом на 01.10.2006 р.)

Отриманий банками прибуток за групами розподіляється нерівномірно. Так, банки I групи, на які припадає 54,1% банківських активів, одержали його на суму 480,520 млн. грн., або 49,9% від загального показника; банки II групи (активи становлять 14,7%) – 164,144 млн. грн. (17,06%); банки III групи (активи – 17,4%) – 196,634 млн. грн. (20,4 %); IV групи (активи – 13,8%) – 120,798 млн. грн. (15,55%). Як свідчать наведені дані, найвищою є рентабельність діяльності банків III групи.

Доходи зростали дещо вищими, ніж витрати, темпами, що зумовило поліпшення співвідношення витрат і доходів, яке на 01.10.2006 р. становило 54,19% (на 01.01.2005 р. – 93,5%; на 01.01.2004 р. – 93,8%).

Порівняно з попереднім періодом дещо поліпшилися результативні показники діяльності банків: рентабельність капіталу збільшилася із 7,50% у 2005 році до 9,36% – у 2006, рентабельність активів зросла, у порівнянні із 2003 роком, на 1,27%; чиста процентна маржа зменшилася з 6,31% у 2001 році до 4,93% на початок 2007 року.

Як бачимо, банки України зберегли рентабельність своїх активів на рівні минулого року попри зменшення процентної маржі, що свідчить про збільшення обсягів активних операцій та виваженішу політику процентних ставок (табл. 1).

Основними шляхами покращання результативних показників у подальшому мають бути про-

гресивні структурні зміни в активах, капіталі, зобов'язаннях банків, підвищення доходності активів за рахунок скорочення частки недохідних і проблемних активів, а також зниження вартості запозичених та залучених коштів витратності діяльності, насамперед унаслідок скорочення адміністративних витрат тощо.

Та попри всі позитивні зміни в економіці, сучасна структура грошових доходів населення України та її динаміка все ще не сприяють розвитку ринку банківських послуг для фізичних осіб (рис. 3). Заробітна плата не має вирішального значення і за впливом на заощадження наближається до соціальних виплат (пенсій, стипендій, допомоги). Про це свідчать і результати анкетних опитувань, проведених у 2003-2006 роках, які свідчать, що значна частина вкладників (близько 32%) неспроможна заощаджувати кошти в зв'язку з низькими заробітками та доходами, які ледь покривають поточні потреби (рис. 3). Однак переконаність громадян у вигідності зберігання коштів у банках поступово міцнішає – майже 60% опитаних вважають за потрібне нагромаджувати заощадження в банківських установах, оскільки це дає змогу отримувати дохід у вигляді процентів за депозитами [4].

Результати опитування свідчать про доволі значні потенційні можливості вітчизняних комерційних банків щодо залучення заощаджень населення. Тому слід постійно поліпшувати імідж

1. Основні результативні показники діяльності банків

Показники	01.01.03	01.01.04	01.01.05	01.01.06	01.01.07
Рентабельність капіталу	-0,45	7,50	7,97	7,61	9,36
Рентабельність активів	-0,09	1,27	1,27	1,04	1,18
Чистий спред	7,10	8,45	7,20	6,97	5,76
Чиста процентна маржа	6,31	6,94	6,00	5,78	4,93

банківських установ, розширювати й якісно вдосконалювати депозитні операції, що здатні множити ресурси банку, забезпечуючи на цій основі їх ширшу участь в інвестиційній та кредитній діяльності.

Головною причиною незначної частки заощаджень населення у банківських установах є не лише низький рівень довіри до вітчизняної економіки – нинішній рівень оплати праці та соціального захисту громадян України, їх низька купівельна спроможність є тими чинниками, що стримують розвиток грошових заощаджень населення, а отже, й розвиток виробництва, відтворення робочої сили, розв'язання найгостріших соціально-економічних проблем.

Аналізуючи стан ринку банківських послуг у

аспекті залучення коштів від фізичних осіб, динаміка грошових вкладів населення за останні кілька років свідчить про зростання довіри громадян до банків і зацікавленості їх до збільшення частки залучених коштів населення у своїх активах (рис. 5).

За результатами проведених досліджень, 27% респондентів нарікають на недосконалу систему гарантій за знеціненими вкладками; 20% – на непривабливість системи державного страхування вкладів (рис. 4).

Порівняно незначна кількість опитуваних надає перевагу спеціальним інвестиційним програмам, які базувалися б на депозитах фізичних осіб.

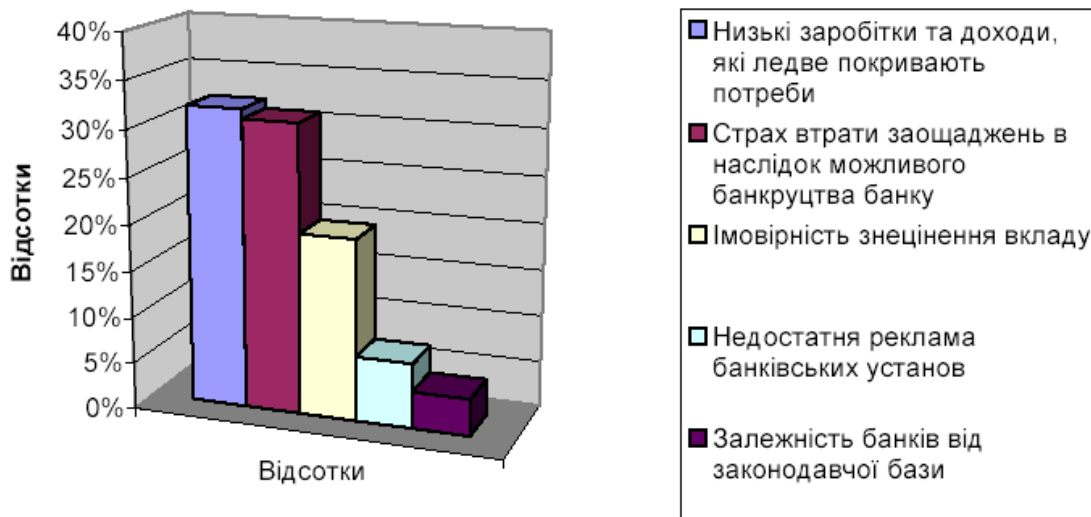

Рис. 3. Чинники, що стримують надходження грошових доходів громадян у банки

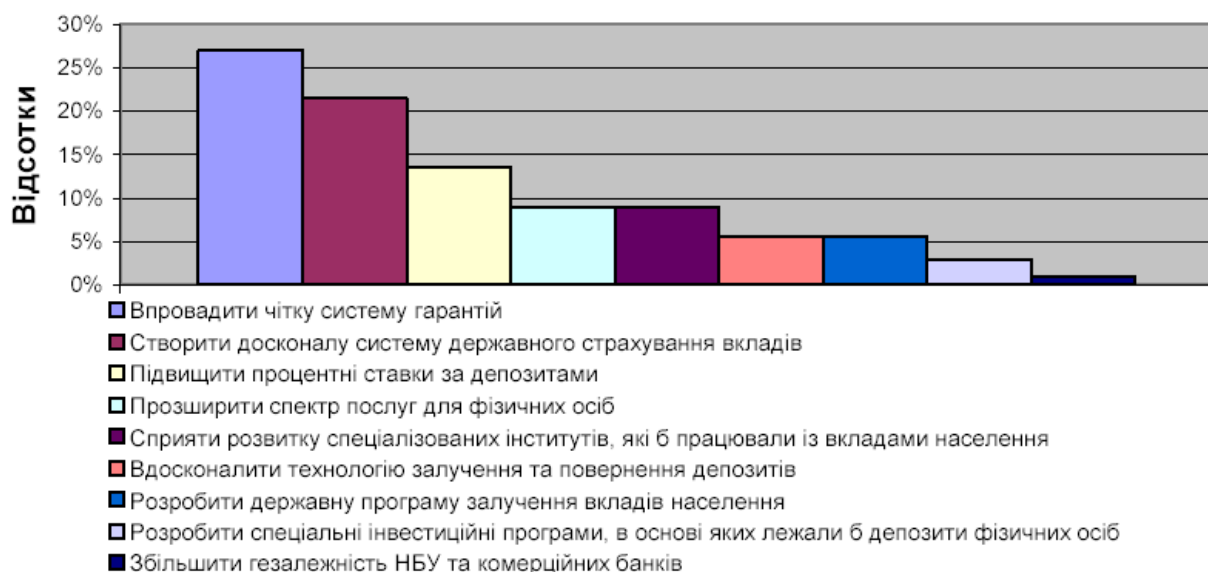

Рис. 4. Заходи для активації надходжень вкладів населення у національній валюті в банки України

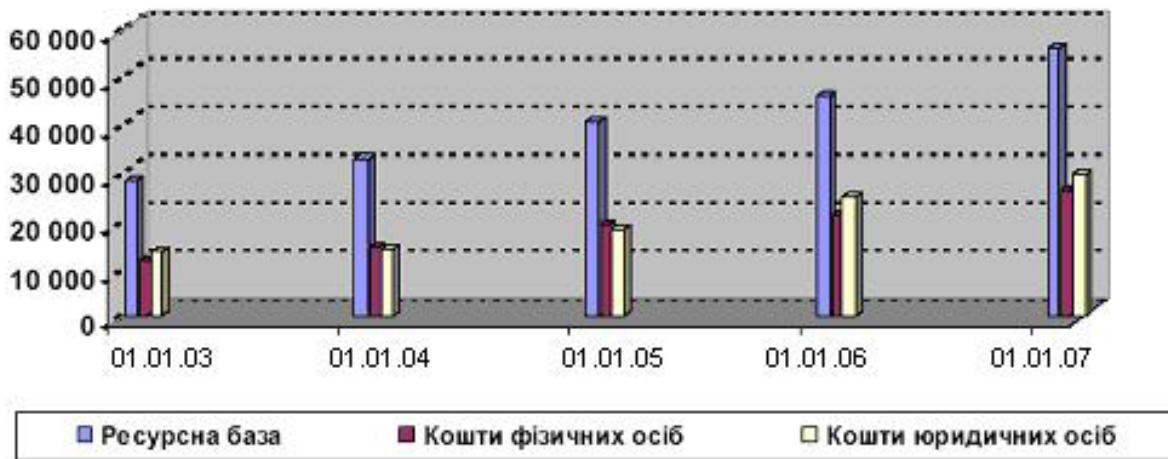

Рис. 5. Динаміка ресурсної бази банків за 2003-2007 роки (у млрд. грн.)

Їх приріст за аналізований період сягнув 70,8%, причому більша питома вага належить вкладам саме у національній валюті, що свідчить про зростання довіри громадян до національної грошової одиниці. Таким чином, можна прогнозувати, що й надалі відбуватиметься позитивний приріст вкладів населення у банках регіону.

Ринок банківських послуг для фізичних осіб є чутливим індикатором економіки в цілому, і коливання обсягів заощаджень населення на банківських рахунках відображають зміни, що відбуваються в економіці країни: зміна демографічної ситуації, політики доходів і цін, особливостей розвитку та задоволення потреб, соціальної структури населення тощо.

Що стосується темпів зростання вкладів населення в банки, то на сьогодні вони становлять 21 млрд. 407 млн. грн., за останні три роки вони збільшилися у 7,3 рази. Поліпшилася також їхня структура: частка строкових депозитів зросла на 5% і становить 75,4%. Більша частина з них довгострокові, терміном понад один рік (три роки тому їх частка становила всього 5,5%). Утім рівень довіри населення до банків в Україні все ще значно нижчий, ніж у західних країнах із високо розвинутими ринковими економіками і банківськими системами. Про це свідчать такі дані: на початку 2003 року вклади населення в банках України становили приблизно 30% від сумарних зобов'язань, що в 1,5-2 рази менше, ніж у банках західних держав, де ця частка коливається на рівні 60-80%. Аби наздогнати банківські системи економічного розвитку країн за цим показником, українським банкам потрібно приблизно 10 років при збереженні темпів зростання вкладів населення, які склалися в останні три роки. Для цього всім органам економічного та монетарного управління слід врахувати чинник довіри до

банків при прийнятті будь-якого рішення, пов'язаного з діяльністю банківської системи.

Недостатність залучення коштів також пов'язана з тим, що населення України через слабкий розвиток фінансового ринку має обмежений вибір інструментів для капіталізації своїх гривневих заощаджень. Банківські депозити є допоки що найдоступнішими з них. Однак і цим інструментом населення користується лише за достатньої довіри до банків. За її відсутності, яка існує на сьогодні, переважна частина гривневих заощаджень (приблизно 25-35 млрд. грн., включаючи валютні) зберігається в готівковій формі або ж дробиться на декілька депозитів для зменшення ризику втрат від банкрутства банків.

Такий стан справ потребує комплексного вирішення проблеми й нового підходу як на макrorівні, де повинен здійснитися перегляд податкової політики у сфері оподаткування доходів громадян та відповідні законодавчі зміни, так і на внутрішньобанківському, де зміни повинні проходити у напрямі спрощення й зростання доступності операцій для фізичних осіб, а також розроблення схем ефективної співпраці з кожним клієнтом – фізичною особою – та використання коштів із максимально можливою ефективністю при мінімальному рівні ризиковості цих операцій.

Підвищення довіри до банків – актуальне завдання загальнодержавної ваги. Зволікання з її вирішенням, як свідчить практика, відчутно гальмує розвиток економіки країни. Тому необхідно вживати невідкладні заходи, зокрема:

- насамперед повинні діяти самі банки, створюючи нові, вигідніші для вкладників пропозиції;
- потрібно підняти питання про перегляд тої частини закону ("Про податок із доходів фізич-

них осіб”), яка стосується оподаткування доходів фізичних осіб, отриманих від депозитних операцій;

- налагодити законодавчий і судовий захист прав та інтересів банкірів, що, по суті, свідчить про недооцінку ролі банків і навіть певну неповагу до них з боку органів державної влади;

- аби збільшити довіру до банку, слід налагодити систему гарантування вкладів населення.

Зважаючи на необхідність підвищення рівня надійності, фінансової стійкості та конкурентоспроможності банків на внутрішньому й міжнародних ринках, необхідно вжити заходів щодо:

- підвищення ефективності контролю за діяльністю банків, досягнення повної відповідності Базельським принципам ефективного банківського нагляду, що передбачає вдосконалення чинного законодавства та нормативно-правових актів НБУ;

- впровадження оцінки банківської діяльності на консолідованій основі та з урахуванням ризиків;

- посилення контролю за власниками істотної участі та змінами у структурі власності;

- підвищення рівня капіталізації банків, у т. ч. шляхом залучення нових акціонерів, збільшення резервного фонду, результату діяльності, активізації процесів об'єднання банків, інтенсивнішого застосування процедури реорганізації банків шляхом приєднання та злиття малих і фінансово нестійких банків;

- забезпечення участі всіх банків у єдиній інформаційній системі "Реєстр позичальників", що дасть змогу знизити кредитний ризик;

- оптимізації структури капіталу, активів та зобов'язань, виходячи із завдань забезпечення фінансової стійкості банків та їх позитивного впливу на розвиток реального сектора економіки;

- підвищення прибутковості банківських операцій, орієнтації на доходи від кредитування та обслуговування реального сектора економіки і зниження витрат за рахунок підвищення техно-

логічності й комп'ютеризації банківських операцій, зменшення необґрунтованих витрат;

- упередження здійснення банками сумнівних банківських операцій шляхом ідентифікації клієнтів та їх операцій, посилення боротьби з відмиванням брудних грошей, зокрема шляхом здійснення належного контролю за наявністю в банків положень, практики та процедур щодо протидії відмиванню грошей, набутих злочинним шляхом, удосконалення чинного законодавства України з питань кредитування, посилення захисту прав та інтересів кредиторів, підвищення відповідальності учасників договірних відносин за неналежне виконання своїх зобов'язань, надання недостовірних даних про фінансовий стан позичальника;

- забезпечення довіри кредиторів і вкладників до банків шляхом підвищення стабільності, стійкості й конкурентоспроможності на світовому ринку банківської системи України, спроможної максимально та якісно задовольнити потреби економіки й населення у кредитах та інших сучасних банківських послугах.

Висновки. Для підвищення ефективності банківської системи доцільно вдосконалити податкову політику щодо доходів громадян, законодавчу базу в сфері доступності банківських операцій для фізичних осіб; запровадити раціональні схеми взаємовідносин з клієнтами, використання залучених коштів з максимальною ефективністю для економіки; створювати економічно вигідні умови вкладання грошей в банки; налагодити надійну систему гарантування їх збереження; підвищити рівень капіталізації банків; забезпечити головні проблемні аспекти; намітити заходи щодо ефективний контроль за їх діяльністю; оптимізувати структуру капіталу, активів та зобов'язань банків з огляду на зменшення кредитних ризиків, поліпшення фінансової стійкості та позитивного впливу банків на розвиток економіки.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гончаренко О.М. Глобальні трансформації і стратегії розвитку. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин, 2006. – 416 с.
2. Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. – К.: Наукова думка, 2005. – 460 с.
3. Гумен І. Складові банківських рейтингів: науково-практичний аспект // Вісник НБУ. – 2007. – № 1. – С. 57-59.

4. Держкомстат України <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Лазенка В. Інвестиційні банки // Банківська справа. – 2006. – №6. – С. 47-49.
6. Ряжнов О. Міжнародні фінансові потоки. – К.: Діло, 2007. – 356 с.
7. Ющенко В.А., Міщенко В.І. Управління валютними ризиками: Навч. посібн. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2007. – 531 с.